

УДК 37.015.3

К. І. ПРИХОДЧЕНКО (д-р пед. наук, проф.),
Н. О. КАРПОВА (старш. викладач), **І. П. ТКАЧЕНКО** (старш. викладач)
Донецький національний технічний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

У роботі викладено деякі положення сучасної педагогіки і психології, на які спираються автори з ціллю теоретичного обґрунтування розробки методичних прийомів у рамках особистісно-орієнтованого навчання. Спираючись на деякі теоретичні розробки, зокрема, теорію планомірно-поетапного формування розумової діяльності, автори приходять до висновку про головне завдання особистісно-орієнтованого навчання.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, психічні процеси, розумова діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з тенденцій розвитку сучасної педагогіки можна назвати перехід від командно-адміністративних методів навчання до особистісно-орієнтованих. Така тенденція обумовлюється вимогами, які ставить сучасне суспільство перед освітою – формування освіченої, незалежної, творчої особистості. Традиційна система освіти, яка спирається на лінійний характер навчання (строго регламентовані календарно-тематичні плани), на деяку догматизацію знань, авторитарний тип відносин між педагогами та тими, хто навчається, де оцінювання є самоціллю, а не фактором спонукання до навчання, перестає бути ефективним засобом засвоювання знань. Вимоги часу диктують необхідність пошуку нових підходів до навчання, нових методів викладання і нових відношень між тими, хто навчає і тими, кого навчають. У реформуванні освіти в сучасній Україні розробка освітніх технологій, які спрямовані на розвиток особистості того, хто навчається, займає помітне місце. На відвагу від традиційних методів навчання, де еталон пізнавальної діяльності надавався із зовні, де центром освітнього процесу був викладач, а технології освіти ґрунтувалися на управлінні над особистістю, її формуванні на основі соціальних шаблонів, у центрі особистісно-орієнтованої освіти знаходиться той, кого навчають. Процес навчання у рамках особистісно-орієнтованих технологій навчання розглядається як співробітництво між педагогом та учнем або студентом. Той, хто навчає, повинен створити максимально сприятливе середовище не тільки для повноцінного засвоювання знань, але й для повного розкриття здібностей того, хто навчається.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковане вирішення цієї проблеми, і на які спираються автори. Проблема особистісно-орієнтованого підходу до навчання розглядається у рамках інноваційних технологій сучасної педагогіки. Найбільш широке освітлення ця проблема набула в сучасній педагогіці початкової і середньоосвітньої школи. Теоретичні основи індивідуалізації і диференціації навчання, суть цих понять і основні форми їх практичного впровадження розглядаються в роботах Н.А. Алексєєва [1], О.В. Бондарєвської [2], А.А. Кірсанова [5], Т. Н. Корнілової [6], Л.В.Турищевої [9], І.С.Якіманської [10] та інших.

У роботі Н.А.Алексєєва [1] викладені основні концепції особистісно-орієнтованого підходу педагогіки середньоосвітньої школи. О.В. Бондарєвська [2] теоретично обґрунтовує переваги особистісно-орієнтованого підходу до навчання в середньоосвітній школі перед традиційним, командно-адміністративним. Цінним представляється запропоноване А.А. Кірсановим [5] положення про те, що особистісно-орієнтована освіта може здійснюватися ефективно лише на основі диференціації учнів залежно від їх рівня підготовки, інтересів та особистих схильностей. Автор пропонує основні принципи розподілу учнів на групи в залежності від їх схильностей і інтересів. У роботі Т.Н.Корнілової [6] розробляються основні положення диференціації шкільної освіти. Л.В.Турищева [9] приділяє головну увагу правильній психологічній самоорганізації педагога, його готовності співпрацювати з аудиторією з ціллю досягнення поставленої мети. Він стверджує, що успіх в навчанні

залежить перш за все від того, наскільки розвинена емпатія педагога. І.С.Якіманська [10] простежує як відбувалася зміна поняття особистісно-орієнтованого підходу до навчання від часів його появи з кінця XIX століття до теперішнього часу. Автор умовно розподіляє усі існуючі моделі особистісно-орієнтованої педагогіки на три групи: соціально-педагогічну, предметно-дидактичну і психологічну. Цей розподіл зручний для вироблення методологічної платформи дослідження.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується ця стаття. Не дивлячись на те, що останнім часом розробка особистісно-орієнтованих технологій навчання знайшла досить широке освітлення у педагогічній літературі, на думку авторів, іноді не досить чітко проводиться межа між такими поняттями, як диференціація навчання та індивідуалізація; не достатньо теоретично обґрунтовано йдеться про різні моделі особистісно-орієнтованого навчання.

Формування цілей статті. У даній статті автори намагаються викласти деякі теоретичні положення сучасної педагогіки і психології, на які вони орієнтуються при розробці конкретних методів викладання іноземної мови у ВНЗ у рамках особистісно-орієнтованих технологій навчання.

Виклад основного матеріалу. Так як наші знання про психологічні процеси, які мають місце у нашій свідомості, спираються на спостереження за зовнішніми проявами цих процесів, то для полегшення координації між дослідниками в області психології створюються різноманітні психологічні моделі. Напевне ці моделі мають обмежений характер. Американський дослідник в області когнітивної психології Р.Л. Солсо пропонує модель переробки інформації як одну з найбільш зручних для вживання моделей [8]. Ця модель припускає, що процес обробки інформації складається з кількох етапів, кожний з яких, у свою чергу, включає цілий набір унікальних операцій. У рамках цієї моделі реакція на подію розуміється як результат численних етапів і операцій. Модель обробки інформації заснована на таких поняттях як: сприйняття, увага, пам'ять, уява, мислення, розпізнавання образів, мова, тощо.

В якості методологічної основи для розробки методики викладання іноземної мови у рамках особистісно-орієнтованого навчання вважаємо за доцільне прийняти вчення про планомірно-поетапне формування розумової діяльності, яке розроблено П.Я.Гальперінім. Будь-яка психічна діяльність розглядається як орієнтовна діяльність. Орієнтовна діяльність психіки людини розглядається як складна система взаємозв'язаних і взаємообумовлених процесів психіки, які можна розділити на три етапи: формування мотиваційної основи дії, становлення первинної схеми орієнтовної основи дії і формування дії в матеріальній формі. Далі автор розглядає кожну дію людини як таку, що складається з двох частин: орієнтовної і виконавчої, розділяючи кожну з них на кілька компонентів. Мовленева діяльність, в усній або письмовій формі, є продукт зовнішньої діяльності. Але для того, щоб збудувати фразу або речення правильно, людина повинна орієнтуватися в правилах граматики, лексики, лексикографії, тощо. Орієнтовна частина дії передує її виконавчу частину. В основі орієнтованої діяльності лежать такі психічні процеси, як сприйняття, пам'ять, увага, уява, мислення, розпізнавання образів, мовлення та інші.

Будь-яка психічна діяльність розпочинається з формування її мотиваційної основи. Останнім часом мотиваційному аспекту учбової діяльності присвячено багато досліджень. На наш погляд найбільш обґрунтовано мотиваційна модель навчального процесу розроблена у роботах Гальперіна П.Я [3], О.Дусавицького [4], Леонтьєва [7]. У вище перелічених роботах аналізуються умови, що можуть спонукати до учбової діяльності та пропонуються деякі моделі такої діяльності. У основі кожної з пропонованих мотиваційних моделей лежить ціль-мета, що об'єднує всі елементи учбової діяльності у єдиний процес і в результаті забезпечує стійкий пізнавальний інтерес. Цей інтерес є умовою для реалізації кожного одиничного акту учбової діяльності і кінцевою ціллю процесу навчання. Але далеко не у кожного студента розвинений такий інтерес. Які фактори спонукають розвитку пізнавального інтересу? У роботах О.Дусавицького [4] та інших розглядається мотив – стимул як базовий фактор спонукання учбової діяльності і об'єднання окремих елементів такої діяльності у цілісну систему. Мотив-стимул повинен спиратися на мотиви, сформовані на попередніх етапах

психічного розвитку особистості, тобто, досвід окремої особистості. Для створення мотиву-стимулу необхідна така організація учбового процесу, що створює ситуацію зацікавленості. Для дорослої аудиторії зацікавленість пробуджується, перш за все, у необхідності вирішення проблемної ситуації. О.М.Леонт'єв [7, с.24] вказує на те, що коли між ситуативним пізнавальним інтересом і мотивом-стимулом виникає зв'язок, це є першоумовою для формування певного стимулу. Ситуативний інтерес зникає після розв'язання конкретної проблеми, після чого виникає необхідність у створенні нових мотивів-стимулів. Для формування стійкого пізнавального стимулу необхідно будувати учбовий процес на основі ієрархії, коли один мотив-стимул стає опорою для іншого і умовою рішення наступної задачі. Ця функція мотиву-стимулу описана у положенні О.М.Леонт'єва про необхідність вчасно надавати більш високого значення успішному результату діяльності, щоб полегшити перехід до вищого типу мотивів [7, с.32].

Таким чином, успіх процесу навчання залежить від того, наскільки коректно поставлена мета-стимул для кожного етапу навчання і наскільки гармонійно ця мета-стимул вливається у єдиний процес формування стійких інтересів до навчання.

Процес навчання – це єдиний процес взаємодії педагога і того, хто навчається. Результат цього процесу залежить не тільки від успішного виконання педагогічних та методичних вимог, але й від знання психологічних закономірностей, які лежать в основі знань, навичок та вмінь.

Згідно теорії планомірно-поетапного формування розумової діяльності другий етап є орієнтовною основою дії, при якому створюється система вказівок і інструкцій для виконання дії. Саме від того, наскільки правильно будуть сформульовані вказівки і створені умови правильного виконання дії залежатиме результат цієї дії. Звідси слідує, що викладачеві недостатньо пояснити матеріал і показати як виконується завдання. Для успішного виконання завдання необхідно: а) визначити якість результату виконаного завдання і б) створити такі умови, при яких учень не може не виконати це завдання. «А у нас інше завдання: не перекладати свої обов'язки на того, хто навчається, а самим з'ясувати ту систему умов, за наявності яких учень не може не виконати дії. Причому, виконати дію в такій якості, яку ми йому намітили» [3, с.32].

Створення такої системи умов включає усі аспекти учбової діяльності: організаційний, методичний і психологічний. Що стосується останнього аспекту, то тут необхідно спиратися на знання механізмів психічних процесів, які лежить у основі пізнавальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Спираючись на теоретичні положення, про які йшлося вище, у перспективі подальшого дослідження автори планують розробку методів і прийомів викладання іноземної мови в рамках особистісно-орієнтованого навчання з конкретних аспектів: усного мовлення, роботи з друкованими джерелами за спеціальністю, індивідуальної роботи, тощо. Планується також впровадження розроблених методів і засобів викладання іноземної мови в рамках особистісно-орієнтованих технологій у навчальні завдання для студентів.

Список використаної літератури

1. Алексеев Н.А. Личностно-ориентированное обучение в школе / Н.А. Алексеев. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 332 с.
2. Бондаревская Е.В. Ценностные обоснования личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1996. – № 4. – С. 64-69.
3. Гальперин П.Я. Психология / П.Я. Гальперин. – М., 2000. – 112 с.
4. Дусавицький О. Мотиваційна модель уроку у системі розвивального навчання / О. Дусавицький // Педагогічна психологія. – 2009. – №4. – С. 160-166.
5. Кирсанов А.А. Индивидуализация обучения как средство формирования коммуникативной компетенции на уроках русского языка [Электронный ресурс] / А.А. Кирсанов. – Режим доступа: <http://chem.kstu.ru>.
6. Корнилова Т.Н. Методологические основы психологии / Т.Н. Корнилова. – Санкт-Петербург, 2006. – 300 с.
7. Леонт'єв А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А.Н. Леонт'єв. – М.: Политиздат, 1975. – 305с.

8. Солсо Р. Введение в когнитивную психологию / Р. Солсо. М.: Тривола, 1996. – 176 с.
9. Турищева Л.В. Психолого-педагогічні аспекти уроку / А.В.Турищева. – Харків, 2007. – 120с.
10. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования / И.С. Якиманская. – М., 2000. – 96с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2012.

Е. И. Приходченко, Н. А. Карпова, И. П. Ткаченко. Психолого-педагогическое обоснование личностно-ориентированного обучения.

В работе представлены некоторые положения современной педагогики и психологии, на которые полагаются авторы для теоретического обоснования в разработке методических приемов в рамках личностно-ориентированного обучения. На основании некоторых психологических учений, в частности, учения о планомерно-поэтапном формировании умственных действий, авторы приходят к формулировке основной задачи личностно-ориентированного обучения.

Ключевые слова: *личностно-ориентированное обучение, психологические процессы, когнитивная деятельность.*

K. Prykhodchenko, N. Karpova, I. Tkachenko. Pedagogical and Psychological Foundation of Person-Oriented Education and Training.

The article presents the principal theoretical statements of modern pedagogy and psychology with the aim of creating theoretical foundation for developing methods of person-oriented teaching. On the basis of some psychological teachings, in particular, the authors come up with formulating the principal object of person-oriented teaching.

Keywords: *person-oriented education and training, psychological processes, cognitive activity.*